

تازه‌های روان‌شناسی کاربردی در استراتژی نوین نظامی

*دکتر غلامرضا محمودی

چکیده

روان‌شناسی نظامی به تبع تنوع حوزه‌های عملکرد نظامی با موضوعات مختلفی سروکار دارد. حوزه‌های کاربردی این رشته شامل ارزیابی پرسنل نظامی، بررسی عوامل انسانی و روابط انسانی و فن‌آوری، تأثیر عوامل محیطی بر نیروها، بررسی عوامل آسیب‌شناختی، تبلیغات و جنگ روانی، روان‌درمانی و تغییر رفتار می‌شود. امروزه استراتژی‌دانی نظامی بر سه محور جنگ‌های ویژه، جنگ‌های فضایی و عملیات روانی قرار دارد. روان‌شناسی کاربردی نیز خدمات خود را در حوزه نظامی بر این سه محور ارائه می‌کند. از آنجایی که نیروی عملیات ویژه، جنگ‌های فضایی و اطلاعاتی یک رزمنده دانایی است، ویژگی‌های شخصیتی و انگیزشی مثل خوش‌بینی، جرأت بالا، فقدان نشانه‌های روان‌رنجوری، پرخاشگری کنترل شده و سازمان‌آدرکی مناسب از نظر روان‌شناسی شخصیت و انگیزش و فراهم ساختن محیطی با توان برانگیزاننده مطلوب هیجانی از طریق طراحی بازیهای رایانه‌ای ویژه برای سربازان و کنترل تأثیرات عوامل محیطی مثل گرما، تغییرات جو، رنگ و صدا بر عملکرد شناختی-رفتاری سربازان از منظر روان‌شناسی محیطی و بهره‌گیری از روان‌شناسی تبلیغات در تخصصی نمودن عملیات روانی از منظر فریب نظامی نمونه‌هایی کاربردی از روان‌شناسی در قلمروهای نظامی بشمار می‌آید.

کلمات کلیدی: روان‌شناسی نظامی، روان‌شناسی محیطی، عملیات روانی

مجله علمی ابن سینا / اداره بهداشت و درمان نهجا (سال یازدهم، شماره اول، پاییز ۱۳۸۷، مسلسل ۲۹)

افسران و ... می‌پردازند.

مقدمه

ب) بررسی عوامل انسانی و رابطه‌ی انسان و فناوری: در

این حیطه موضوعاتی مثل بررسی و بازشناسی ویژگی‌های فرهنگی پرسنل نظامی به‌منظور طبقه‌بندی، جایابی و اعزام نیروها به مأموریت‌های ویژه، مدیریت منابع، شبیه‌سازی، تولید نرم‌افزار، مدل‌سازی، تهیه و تولید روبات، پردازش کلامی، یادگیری ماشینی، درک تصاویر و ... مد نظر هستند.

ج) تأثیر عوامل محیطی بر نیروها: در این حوزه

روان‌شناسان روش‌های سازگاری با محیط‌های غیرعادی مثل محیط‌های سرد، گرم، ارتفاعات بلند، تغییرات جوی، شرایط اضطراری و محیط‌های آکوستیک را مورد بررسی و کنکاش قرار می‌دهند. محیط‌های خیلی گرم یا خیلی سرد موجب آسیب عملکردهای روانی حرکتی، خطاهای دیداری، شبه توهم و تغییر حساسیت بدنی می‌شوند.

د) بررسی عوامل آسیب‌شناختی: روان‌شناسان در این

حیطه با رویکردهای زیست‌شناختی، پزشکی، تحولی، روان‌شناسی اجتماعی و چندگانه عللی مانند جراحات کوچک مغزی، عوامل بیرونی، ضعف تعادل درونی و عوامل شخصیتی، نقص شبکه اجتماعی، شدت عوامل فشارزا، روش‌های مقابله، مهارت اجتماعی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

ه) تبلیغات و جنگ روانی: در این حیطه نظریه‌ها، فنون،

روش‌ها و راهکارهای مختلف در مورد این پدیده به‌بوته آزمایش گذاشته می‌شود.

و) روان‌درمانی و تغییر رفتار: روان‌شناسان در این حوزه به

درمان‌های فوری (در خط مقدم و در چند ساعت اول آسیب‌دیدگی)، درمان حاد (در چند روز اول آسیب‌دیدگی روانی) و درمان‌های مزمن (در چند ماه پس از آسیب‌دیدگی روانی) می‌پردازند.

تمام حیطه‌های کاربردی بالا به همراه تغییر ساختار ارتش‌های دنیا، وسعت و عمق بیشتری یافتند. اگر قرار باشد در مورد تازه‌های روان‌شناسی کاربردی در حیطه‌ی نیروهای نظامی صحبت کنیم، بدون اشاره به ساختار نوین نیروهای نظامی راه

وقتی در دسامبر ۱۸۷۹ در لایپزیک آلمان، ویلهلم وونت نخستین آزمایشگاه روان‌شناسی را پایه‌گذاری کرد، هیچکس فکر نمی‌کرد روزی فرا رسد که این علم در تمامی حیطه‌های زندگی بشر نفوذی همه‌جانبه یابد. روان‌شناسی در طی مدت زمان نسبتاً کوتاهی به چنان تحول و رشدی دست یافته است که ما نظیر آن را کمتر در علوم دیگر می‌یابیم. این علم نه تنها از نظر تعداد کارورزان، پژوهشگران، دانشمندان و ادبیات منتشر شده، بلکه از لحاظ تأثیر آن بر زندگی ما نیز رشد کرده است.

دنیا وقتی متوجه شد که روان‌شناسان در حوزه‌های مختلف، به‌خصوص حیطه‌های نظامی، نیز کارایی و اثر بخشی دارند به فکر استفاده از آنان افتاد. والتر دیل اسکات، یکی از شاگردان وونت، در جنگ جهانی اول داوطلب خدمت در ارتش ایالات متحده شد و مقیاس درجه‌بندی را برای گزینش فرماندهان تدوین کرد. او و همکارانش تا پایان جنگ صلاحیت‌های شغلی سه میلیون سرباز را ارزیابی کرده بودند. بعد از جنگ جهانی اول ارتباط ارتش‌ها با روان‌شناسان قطع نشد و با تشکیل یگان‌های روان‌شناسی نظامی این همکاری ادامه یافت. جنگ جهانی دوم جایگاه روان‌شناسی را تثبیت نمود. در این جنگ بیش از ۲۰۰۰ روان‌شناس مستقیماً در امور جنگ وارد عمل شدند. پس از جنگ جهانی دوم روان‌شناسی نظامی سیر صعودی خود را پیمود و اینک در بسیاری از ارتش‌های جهان واحد روان‌شناسی نظامی یکی از واحدهای مهم تلقی می‌شود [۱].

روان‌شناس نظامی به تبع تنوع حوزه‌های عملکرد نظامی با موضوعات مختلفی سر و کار دارد. به‌طور خلاصه حوزه‌های کاربردی این رشته را می‌توان به شکل زیر بیان کرد:

الف) ارزیابی پرسنل نظامی: روان‌شناسان در این حیطه با

ارزشیابی روان‌پزشکی، ارزشیابی آزمایشگاهی و ارزشیابی مبتنی بر داده‌های شخصیت به مدیریت و جایابی نیروها، سنجش روحیه، انگیزه و نگرش‌های نیروها، ارزیابی و اندازه‌گیری توانمندی‌ها، استعدادها و ویژگی‌های شخصیتی نیروها، انتخاب

بجایی نمی‌بریم. پس، ابتدا اشاره‌ای کوتاه به ساختار ارتش‌های نوین و شالوده‌ی آن می‌کنیم سپس کاربرد روان‌شناسی را متناسب با حوزه‌های جدید نظامی مطرح خواهیم نمود [۲].

از دهه‌ی ۷۰ میلادی فرماندهی آموزش و آموزه در ارتش‌های غربی بویژه ارتش ایالات متحده تصمیم به ایجاد تحول در ساختار ارتش خود گرفت. آنها به دنبال بازاندیشی کامل درباره‌ی آموزش و آموزه‌ی ارتش بودند. برای دستیابی به چنین هدف مشکلی دو پرسش باید پاسخ داده می‌شد: در آینده ما به چه نوع سربازان و افسرانی نیاز خواهیم داشت؟ و اینان چه نوع فن‌آوری‌هایی احتیاج خواهند داشت؟ آموزه‌ی جدید بر توانایی قدرت‌نمایی تا فاصله‌های دور و با سرعت بالا، عملیات مشترک قسمت‌های گوناگون و عملیات‌های مرکب تأکید داشت و خواهان قلمرویی وسیع‌تر برای ابتکار عمل و اتکای بیشتر به سربازانی با صفات عالی‌تر بود. این تأکیدات منجر به شکل‌گیری "استراتژی دانایی نظامی" شد. استراتژی دانایی نظامی با ده ویژگی عوامل تخریب، ارزش‌های ناملموس، انبوه‌زدایی، کار، نوآوری مقیاس، سازماندهی، انسجام سیستم‌ها، زیرساخت و شتاب، شالوده‌ی ارتش‌های نوین جهانی را شکل می‌دهد.

امروزه این استراتژی برای جنگ‌ها و عملیات‌های آینده بر سه محور جنگ‌های ویژه، جنگ‌های فضایی و جنگ روانی تأکید دارد. لذا ابتدا شرحی از هر کدام بیان می‌کنیم و سپس ابتدا تازه‌های روان‌شناسی کاربردی را بصورت ترکیبی درباره‌ی جنگ‌های ویژه و جنگ‌های فضایی مطرح ساخته و سپس در نهایت بخاطر اهمیت ویژه‌ی عملیات روانی، کاربرد روان‌شناسی را در مورد آن ذکر خواهیم کرد.

جنگ‌های ویژه

هر عصری نیروی نظامی، جنگ خاص و در نتیجه نظریه جنگی خاص خودش را داشته است. کسانی که مایلند نیروی نظامی یا جنگ را بفهمند کافی است به ویژگی‌های اصلی عصر خاص خود نگاهی سریع بیفکنند. از آنجایی که در دهه‌های گذشته هر سال حدود سی جنگ با ابعاد گوناگون در سطح

سیاره‌ی زمین به راه افتاد، دهه‌های آینده با از بین رفتن پاره‌ای از جنگ‌های کنونی و آغاز جنگ‌های تازه، به راحتی می‌تواند شاهد چیزی حدود پنجاه تا صد جنگ گوناگون باشد. در یک‌سو جنگ‌های داخلی با مقیاس کوچک و برخوردهای خشونت‌آمیز در جهان فقیر و دارای فن‌آوری سطح پایین قرار دارد و در سوی دیگر وقوع متناوب ترور و داد و ستد مواد مخدر و خرابکاری زیست محیطی و جنایاتی مشابه.

شکل تازه‌ی جنگیدن از درون کتاب راهنمایی هر قدر هم که آن کتاب خوب باشد کامل و آماده به‌دست نمی‌آید و از مطالعاتی که پس از هر جنگی انجام می‌شود نیز حاصل نمی‌گردد. از آنجایی که شکل تازه‌ی جنگیدن بازتابی است از پیدایش نظام نوین تولید ثروت و در واقع تمدنی کاملاً جدید، در همان حال که این نظام و تمدن نوین شکل می‌گیرد و جهان را متحول می‌سازد، این شکل تازه‌ی جنگیدن نیز پدیدار می‌شود و توسعه می‌یابد. بدین ترتیب سناریوی چندین جنگ کوچک، برنامه‌ریزان نظامی بسیاری از ارتش‌ها را مجبور می‌سازد به آنچه عملیات ویژه یا نیروهای ویژه می‌نامند از نو نگاهی بیفکنند. آموزش این نیروها بر قدرت بدنی، همبستگی گروهی همراه با مهارت فوق‌العاده بالا در جنگ تن به تن تأکید می‌کند. شیوه‌ای که آنها می‌جنگند بیش از شیوه‌های دیگر بر عوامل ناملموس نبرد یعنی هوش، انگیزش، اعتماد، مهارت و کاردانی، تعهد عاطفی، روحیه و ابتکار فردی استوار است. واژه‌ی "عملیات ویژه" مأموریت‌هایی بسیار گوناگون از رساندن مواد غذایی به روستاییان مصیبت‌زده تا آموزش سربازان کشور دوست برای مبارزه با شورش را در بر می‌گیرد. افراد عملیات ویژه ممکن است برای جمع‌آوری اطلاعات جاسوسی، خرابکاری، نجات گروگان‌ها یا سوءقصد به محل سازمان زیرزمینی شبیخون بزنند. شاید در عملیات ضد تروریستی و مبارزه با مواد مخدر شرکت کنند یا جنگ‌های روانی به راه اندازند و یا بر آتش‌بس نظارت نمایند. افرادی که در این تیم‌ها استخدام می‌شوند باید برای مدتی دراز آموزش ببینند. حدوداً ده سال طول می‌کشد تا داوطلب به فرد عملیاتی واقعی تبدیل شود. از هر فرد انتظار

کمک می‌کند. بسیاری از کشورها در حال حاضر آنقدر به موشک و ماهواره وابسته شده‌اند که دیگر نمی‌توان تصور کرد بتوانند از آسمان‌ها چشم‌پوشند. در آینده‌ای که نیروها کاهش یافته و استحکاماتشان از نو ساخته می‌شود، به مراتب بیش از این به فضا متکی خواهیم شد. سیستم‌های فضایی، همیشه در صحنه نقش اول را خواهند داشت. به نظر کالینز کسی که بر فضای پیرامون کره‌ی خاکی حکومت کند بر سیاره‌ی زمین حکومت می‌کند؛ کسی که بر ماه حکومت کند بر فضای پیرامون کره‌ی خاکی فرمان می‌راند و کسی که بر L_4 و L_5 حکومت کند بر منظومه‌ی زمین _ ماه فرمان می‌راند (L_4 و L_5 نقاطی در فضا است که کشش جاذبه‌ی ماه و زمین درست برابرند).

کاربرد روان‌شناسی

روان‌شناسی برای ارائه خدمات در دو حیطة نظامی یاد شده از مطالعات مختلف خود استفاده می‌کند. با کمی دقت متوجه می‌شویم که نیروی نظامی در عملیات ویژه و عملیات‌های فضایی و اطلاعاتی، رزمنده آگاه و دانایی است. یعنی باید برای اطلاعات و فن‌آوری خود استراتژی داشته باشد، قوانین تأثیر بر هیجانات و انگیزه‌ها را بداند و از استدلال عینی رفتار بهره برد، بتواند با مردمان و فرهنگ‌های مختلف ارتباط برقرار کند، تحمل تضاد و ناهمگونی را داشته باشد، ابتکار عمل نشان دهد و سؤال کند. او آموختن، آموخته‌زدایی و بازآموزی را فرایندی مستمر می‌داند [۳].

روان‌شناسی با توجه به اهمیت فوق‌العاده‌ی ویژگی‌های روانی خاص این دسته از نیروها خدماتش را از همان بدو ورود این افراد به ارتش ارائه می‌دهد. از نگاه روان‌شناسی استخدام و گزینش یک حرفه مستلزم دارا بودن چارچوبی روانی برای آن حرفه است و فرایند تحقق حرفه اساساً همان فرایند توسعه و تحقق تصویر شخصی است. به‌طور کلی یک حرفه تلفیقی از شخصیت با فعالیت‌های کاری است. ما به‌طور خلاصه فعالیت‌های کاری این دو حیطة نظامی را ذکر کردیم. حال چه نوع شخصیت و ویژگی‌های روانی را برای این افراد می‌توان

می‌رود که چندین مهارت از جمله یک یا چند زبان را به روانی یاد بگیرد. سربازان ممکن است برای هر چیزی از کار با سلاح‌های خارجی تا حساسیت میان فرهنگی دوره ببینند. این نیروها در کنار ویژگی‌های روانی خاص باید دارای استعداد بالا برای استفاده از پیشرفته‌ترین تجهیزات نظامی هم باشند. امروزه یک تیم ویژه می‌تواند شبانه از ۳۵ هزار پایی در ۳۰ کیلومتری هدف، در حالی فرود بیاید که همانطور که در فضا رو به پایین شناور است یک چشمشان باز باشد و چشم دیگر به درون ابزاری دوخته شود که با اشعه‌ی مادون قرمز کار می‌کند. هنگام پایین آمدن می‌توانند نقشه‌ای را بخوانند و برای یکدیگر با اشعه‌ی مادون قرمز علائم شناسایی بفرستند و می‌توانند مستقیم در یک محدوده‌ی ۱۰ متری فرود آیند.

جنگ‌های فضایی

در آینده فقط دو نوع فرماندهی اثربخشی و کارایی ارتش‌ها را تضمین می‌کند: فرماندهی عملیات ویژه و فرماندهی فضا. در کنار عملیات ویژه که در بخش قبل بیان شد، استراتژی نظامی نوین بدون خطمشی فضایی راه به جایی نخواهد برد. نخستین ماهواره‌ی جاسوسی امریکا در اوت ۱۹۶۰ به فضا پرتاب شد. در زمان جنگ خلیج فارس و جنگ عراق ماشین فضایی نیروهای مسلح شامل ماهواره‌های کی‌هول ۱۱ برای برداشتن عکس‌های فوق‌العاده شفاف از فضا، ماهواره‌های بسیار سری مگنوم برای گوش دادن به مکالمات تلفنی خارجی، ماهواره‌های لاکراس برای جمع‌آوری تصاویر راداری قلمرو خارجی، فضاییمای پروژه ابر سپید برای مکان‌یابی کشتی‌های دشمن، ماهواره‌ی فوق سری جامپ سیت برای رمزگشایی پیام‌های مخابراتی الکترونیکی خارجی به اضافه‌ی شمار زیادی از دیگر پرنده‌های مخابراتی و هواشناسی و هدایت کشتی و هواپیما بود. فضا به جنگ بعدی چهارم افزوده است. داده‌های بدست آمده از فضا برای تیم‌های عملیات ویژه بسیار مفید است. ماهواره‌ها به نیروهای عملیات ویژه در تعیین عمق آب‌ها برای فرود تیم و نواحی مناسب برای فرود هلیکوپتر و فعالیت سربازان و غیره

متصور شد. برای درک ساختار روان‌شناختی یک رزمنده‌ی دانای موفق، بایستی سبک شخصیتی، مهارت‌ها، خودپنداره، نظام ارزشی، انگیزه جنگیدن و الگوهای تحول شخصیتی او را شناخت [۴].

شخصیت، انگیزش و توانایی

شخصیت مجموعه‌ای از شیوه‌های نسبتاً ثابتی است که مردم بر مبنای آنها با موقعیتها و دیگران تعامل برقرار می‌کنند. این شیوه‌ها تا اواخر نوجوانی رشد می‌کنند و به‌کندی تغییر می‌نمایند. تصویرسازی ذهنی مثبت، اطمینان و صبر از مهم‌ترین ویژگی‌های نیروهای ویژه و خلبانان موفق جنگ جهانی اول بوده است. مجموعه‌ی پژوهش‌ها این ویژگی‌ها و صفات را مورد تأکید قرار داده‌اند: انرژی بالا، خوش‌بینی، تعیین اهداف میان‌بُرد و کوتاه‌مدت، انگیزه پیشرفت، گرایش به سادگی، مسئولیت‌پذیری، هوش بالاتر از متوسط، مهارت‌های ادراکی-حرکتی، جرأت بالا، سلامت جسمی عالی، فقدان نشانه‌های روان‌رنجوری، روابط بدون تعارض با مردان، اضطراب به‌هنگام روابط خیلی نزدیک با زنان، خصومت ناهشیار کنترل‌شده، تمایل به کنارگذاشتن محدودیت‌های خودپنداره، خلاقیت و کنش عقلانی. بسیاری از افراد موفق در این نیروها شغل و تجهیزات نظامی خود را نمادی از قدرت و بمثابه خویشتنی گسترش یافته می‌دانند. این افراد وقتی مهارت‌های لازم را به‌دست می‌آورند و در کار خود خبره می‌شوند طوری در مورد ادواتشان صحبت می‌کنند که گویی جزئی از خود آنهاست.

انگیزش به این مربوط می‌شود که چه کسی می‌خواهد این شغل را داشته باشد. یک انگیزش ناسالم یا روان‌رنجور ممکن است دارای ریشه‌های عمیق باشد. نیاز به رقابت با غلبه نمادین نماد پدر و از طریق چنین فعالیت‌های پرخاشگرانه، خطرپذیری ناهشیاری را برای به‌دست آوردن موفقیت به همراه دارد. افراد دارای چنین تمایلاتی در طول دوره‌ی طولانی آموزش دچار اضطراب می‌شوند. برخی هم ممکن است نیازی روان‌رنجور داشته باشند تا خود را از طریق فعالیت‌های خطرناک به اثبات

برسانند. در کنار تیپ شخصیتی و انگیزش، دیگر ویژگی عصبی روان‌شناختی یک نیروی ویژه، توانایی کنترلی اوست. این توانایی نیاز به یک سیستم عصبی مرکزی آزاد از صدمات و بیماری دارد. امروزه عضویت در نیروهای ویژه فعالیت پیچیده‌ای است که نه فقط به یک هوش بالا، بلکه به چابکی، سازمان‌ادراکی مناسب، توانایی در توجه انتخابی به محرک‌های مهم و کنارگذاشتن محرک‌های اضافی و نامربوط و توانایی استدلال سریع تحت فشار روانی حاد نیاز دارد. بیشتر تلاش‌های این حوزه در قالب تحول آزمون‌های روانی-عملکردی صورت گرفته است.

روان‌شناسی به‌غیر از تعیین خط‌مشی‌های گزینش روان‌شناختی این نیروها برای دوره‌های بعد از استخدام نیز کاربردهای ویژه‌ای دارد. برای مثال روان‌شناسی مهندسی تلاش می‌کند تا تجهیزات نظامی پیشرفته طوری طراحی و ساخته شوند که با قابلیت‌ها و محدودیت‌های جسمی و روانی نیروها تناسب داشته باشد. این تجهیزات می‌توانند روبات‌ها، تانک‌های بدون راننده، جنگنده‌های F117، مین‌های هوشمند، میدان جنگی کاملاً برقی، لباس‌های با دمای متغیر، نانو ماشین‌ها، تفنگ‌های لیزری، سلاح‌های با انرژی همدوس که می‌توانند ساختار مولکولی هدف را تغییر دهد، مایع‌های فلزشکن و ... باشد [۵].

روان‌شناسی محیطی نیز با توجه به هدفش که مطالعه تعاملات و روابط افراد با محیطشان است می‌تواند در حوزه‌های مختلف اثربخشی زیادی داشته باشد. از نگاه روان‌شناسان محیطی موقعیت‌های مختلف واکنش‌های عاطفی متفاوتی را موجب می‌شوند. بنابراین برانگیختگی هیجانی نیروهای نظامی در موقعیت‌های خاص یکی از این حوزه‌ها به‌شمار می‌آید. اثر هیجانی میدان عملیات و ادامه آن بعد از عملیات از موضوعات مورد علاقه روان‌شناسان نظامی است.

اگر فرد از قبل دچار حالت خوشایندی باشد موقعیت‌های بعدی را مطلوب‌تر ارزیابی می‌کند. این یعنی هر چیزی که بر خلق اثر می‌گذارد می‌تواند بر واکنش‌های خلقی در برابر محیط نیز تأثیر بگذارد. از جدیدترین کارهای روان‌شناسان برای ایجاد

روان‌شناسان از تأثیرات رنگ نیز غافل نبوده‌اند. رنگ دارای سه بُعد است: درخشندگی (شدت نور)، فام (رنگ) و اشباع (نور سفید موجود در رنگ). بین درخشندگی و رضایتمندی و اشباع و رضایتمندی سربازان رابطه وجود دارد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تغییرات رنگ ممکن است بر واکنش‌های فیزیولوژیک مثل فشارخون و شدت تنفس تأثیر بگذارد [۱۰]. در یک پژوهش افراد حالات خلقی خود را به رنگ‌های زیر نسبت داده‌اند:

آبی: امنیت، راحتی، لطافت، نرمی، صافی، آرامش

قرمز: هیجان، حمایت، جسارت

نارنجی: پریشانی، آشفتگی

مشکی: قدرت

ارغوانی: وقار

زرد: شادی

سربازان در محیط‌های قرمز رنگ لرزش دست و جنبش بیشتری داشتند. در محیط‌های خاکستری در مقایسه با رنگ سبز سرعت ردیابی آنها افزایش یافت. اتاق‌های صورتی رنگ اضطرابشان را کاهش داد. نصب صفحات آبی در بخش‌هایی از محیط عملی قدرت بیشتری در آنها ایجاد کرد [۱۱]. در ارتباط با سروصدا روان‌شناسان باور دارند که سروصدای بالا با انواع مشکلات جسمی و روانی رابطه دارد. سروصدا دارای کیفیت تحریک‌زا و آشفتگی‌ساز است. سروصدای متناوب و غیرقابل کنترل بیشترین آزاردهندگی را ایجاد می‌کند. کارهایی مثل ارزیابی دیداری، تحقیقی و تکراری که به قدرت و چابکی نیاز دارند کمتر تحت تأثیر سروصدا قرار می‌گیرند [۱۲].

عملیات روانی یا تحریف

آنان که بیش از همه درباره جنگ و نیروهای نظامی آینده فکر می‌کنند، می‌دانند که بخشی از مهمترین نبرد فردا در میدان جنگ رسانه‌ها رخ خواهد داد. تبلیغات در عصر یونان باستان پدید آمد ولی در دوران انقلاب صنعتی که باعث پیدایش رسانه‌های همگانی شد، به بلوغ رسید. در گذشته جنگ‌ها با اخبار مغرضانه و عکس‌های تحریف شده و به قول روس‌ها فریب و

خلق خوشایند و متناسب با میدان عملکرد، طراحی بازی‌های رایانه‌ای مختلف است. این بازی‌ها به قدری در دستیابی به اهداف روان‌شناسی مفید بوده‌اند که موجب سفارش‌های جدید از طرف پنتاگون به شرکت‌های سازنده آنها گردیده‌اند. بازی‌های مطرح شده نه تنها در ایجاد خلق خوشایند بلکه در بهینه نگه‌داشتن سطح برانگیختگی و آمادگی جسمی و روانی سربازان کارایی فوق‌العاده‌ای از خود نشان داده‌اند.

شرکت مکس پین و شرکت راکاستار بهترین بازی‌ها را برای سربازان امریکایی تهیه می‌کنند و محصولات آنها در میان سربازان از محبوبیت بالایی برخوردار است. اکثر ساخته‌های این شرکت‌ها بخاطر خشونت و خونریزی بسیار از طرف مؤسسه ارزش‌گذاری ESRB نمره پایینی دریافت کرده‌اند و فروش بسیاری از آنها در برخی کشورها ممنوع شده است [۶].

تمام این بازی‌ها به شکلی طراحی شده‌اند که ارتباط موزون، اطلاع‌رسانی و القایی را در میان سربازان تقویت کنند. ارتباط موزون به معنی بهره‌گیری از اطلاعات برای هماهنگ شدن تلاش‌های بخش‌های مختلف یا گروه‌های عملیاتی است. ارتباط اطلاع‌رسان یا آموزنده شامل استفاده از اطلاعات لازم برای پایدار ماندن در وضعیت موجود است. این نوع ارتباط اغلب به شکل غیررسمی است. ارتباط القایی نیز تفکر خلاق و تولید اندیشه‌های جدید را آسان می‌سازد. تعامل غیررسمی و مکرر فرد با دنیای مجازی، ارتباط الهام‌بخش را افزایش می‌دهد [۷].

روان‌شناسان محیطی به‌غیر از موارد بالا تأثیر عوامل محیطی مثل گرما، تغییرات جو، رنگ و سروصدا را بر عملکرد افراد ارزیابی می‌نمایند. برای مثال مطالعات آنها نشان داده است که نواحی گرم و خشک استعداد افسردگی، روان رنجوری، درد، بی‌قراری و حتی تصادفات رانندگی را بالا می‌برد [۸]. افزایش بار جو با افزایش نرخ خودکشی، نقص حافظه و بزهکاری ارتباط دارد. داده‌های پژوهشی نشان می‌دهند که عملکرد نیرو زیر نور لامپ‌های دارای نور طبیعی بهتر است. این لامپ‌ها سطح برانگیختگی افراد را در حالت بهینه نگه می‌دارد [۹]. نور شفاف دقت بینایی، آسایش و انجام تکلیف را آسان می‌سازد.

فرا تبلیغات از توانایی خاصی برخوردار است زیرا به جای آن که صحت ماجرای واحد را مورد حمله قرار دهد، هر چیزی را که از دشمن پخش می‌شود مورد تردید قرار می‌دهد. هدفش عمده‌فروشی نابوری است که با خرده‌فروشی آن تفاوت بسیار دارد [۱۳].

روان‌شناسی با تفکیک میان منبع ارائه پیام، ویژگی‌های پیام، زمینه‌ی پیام و شخصیت دریافت‌کنندگان پیام به اثربخشی رسانه‌های امروزی کمک می‌کند. نیروهای نوین مجاری چندگانه پهنابوری به‌وجود می‌آورند که از طریق آنها هم اطلاعات درست و هم اطلاعات غلط جریان یابد. تلفن‌های سلولی، رایانه‌های شخصی، ماشین‌های فتوکپی، دورنگار، دوربین‌های ویدئویی و شبکه‌های دیجیتال مبادله حجم پهنابوری از صوت و داده و مطالب گرافیک را از راه مجاری چندگانه و فراوان و نامتمرکز امکان‌پذیر می‌کنند که غالباً از دسترسی راحت سانسور دولتی یا نظامی به دور هستند. هزاران تابلوی اعلانات رایانه‌ای پدیدار می‌شوند که میلیون‌ها نفر را در سراسر جهان در گفتگویی مستمر درباره‌ی هر چیزی از مسایل جنسی گرفته تا اطلاعات محرمانه‌ی بازار بورس و سیاست به هم پیوند می‌دهد. این رسانه‌های جدید قدرت را پخش می‌کنند. از دوربین‌های ویدئویی برای مستندسازی سوء استفاده‌های حکومت‌های محلی و ملی از قدرت به‌طور روزافزونی استفاده می‌شود. و فیلم‌های آن هر چند نه از طریق تلویزیون ولی به شکل نوارهای ویدئویی پخش می‌شود. تلویزیون اندک اندک جای خود را به دستگاهی خواهد داد که رایانه، دستگاه اسکن، دورنگار، تلفن و ابزارهای میزبانی که می‌تواند پیام‌های چند رسانه‌ای ایجاد کند، را در داخل یک دستگاه به گونه‌ای جای می‌دهد که با یکدیگر ارتباطی شبکه‌ای برقرار کنند و این تلویزیون‌های رایانه‌ای اندک اندک می‌توانند بجای صفحه کلید با فرمانهای کلامی که به زبان طبیعی به آنها داده می‌شود به کار افتند.

اطلاعاتی که هدف‌گیری بسیار دقیقی دارد به اندازه‌ی سلاح‌های با هدف‌گیری دقیق مهم است. در آینده باید پیام‌ها را انبوه‌دایی کرده و برای هر بخشی از مخاطبان نسخه‌ای متفاوت

اطلاعات غلطی که از راه رسانه‌ها انتقال می‌یافت همراه بودند. فردا با توسعه جنگ‌های نوین و راهکارهای روان‌شناسی در تبلیغات و رسانه‌هایی که آن را انتقال می‌دهند، انقلابی رخ خواهد داد.

تحریف‌گران اونیفورم پوش طی سالیان بارها و بارها از شش ابزار سنتی استفاده کرده‌اند:

۱. **اتهام قساوت:** وقتی در اثنای جنگ خلیج فارس یک دختر پانزده ساله کویتی در برابر کنگره شهادت داد که سربازان عراقی در کویت نوزادان نارس را می‌کشند، قلب بسیاری از جای کنده شد. البته به دنیا گفته نشد که او تصادفاً دختر سفیر کویت در واشنگتن و یکی از اعضای خانواده سلطنتی است و حضورش به نمایندگی از طرف کویتی‌ها در برابر کنگره توسط بنگاه روابط عمومی هیل و نولتون صحنه‌سازی شده است.

۲. **بزرگنمایی اغراق‌آمیز مخاطرات:** به سربازان غیرنظامیان مدام گفته می‌شود که هر آنچه عزیز می‌دارند در خطر است. امریکایی‌ها برخورد با عراق را در جهت تحقق نظم نوین جهانی که نظمی بهتر است تصویر کردند. آنها صدام و حکومت بعث را تهدیدی برای همه منطقه، منابع نفت جهان و سلامت هسته‌ای دنیا معرفی می‌کردند.

۳. **دشمن را دیو صفت جلوه دادن و عاری از صفات انسانی دانستن:** رادیو بغداد خلبانان امریکایی را موش صحرایی و جانورانی خون‌آشام لقب می‌داد.

۴. **دوقطبی کردن:** یعنی آنان که با ما نیستند بر ما هستند.

۵. **طلب مجازات الهی:** اگر صدام به تجاوزگرایش پوششی از اسلام پوشاند، بوش نیز از خدا می‌خواست حمایتش را از او دریغ ندارد. عبارت جادویی "خداوند حافظ امریکا باد" در سرتاسر تبلیغات امریکا به گوش می‌رسید.

۶. **فرا تبلیغات:** تبلیغاتی که از تکنیک‌های روان‌شناسی بهره می‌برد تا تبلیغات طرف دیگر را بی‌اعتبار سازد. سخنگویان کشورهای ائتلافی در جنگ خلیج فارس بارها و بارها و به درستی اشاره کردند که صدام کنترل کاملی بر مطبوعات عراق دارد، در نتیجه مردم عراق دستشان از واقعیت کوتاه است.

بحث و نتیجه‌گیری

هر یک از جوامع امروزی معرف تمدنی خاص‌اند که الزامات اقتصادی و در نتیجه الزامات سیاسی و نظامی خاص خود را دارند. مهم‌ترین مسایل عصر آینده از برخورد میان این تمدن‌ها شکل می‌گیرد. بعضی از این تمدن‌ها و کشورها ارتباطات کم و مناسبات کندی را دارا هستند و برخی دیگر حوصله‌ی کندی فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگی و ... کشورهای دسته اول را ندارند. هر ارتشی مجموعه‌ای است از امکانات و محدودیت‌ها. رهیافت مناسب آن است که مسئولان و برنامه‌ریزان نظامی با واقع‌بینی امکانات و محدودیت‌های خود را بر اساس الزامات امروز و فردای جهان شناسایی کنند و جایگاه خود را در نظام جهانی تعریف نمایند. سپس با برنامه‌ریزی سنجیده از امکانات خود در راه تحقق آن جایگاه استفاده نمایند. دنیای آینده دنیایی است پر از خصومت و خطر و در عین حال دنیایی است پر از فرصت‌های شگرف برای خروج از ایستایی و دنیایی است که در آن هیچ‌گونه پیشرفتی جز از راه دستیابی به دانایی‌های موجود تحقق نمی‌یابد. هر گونه ایفای نقش در صحنه نظامی، سیاسی و فرهنگی جهان بدون دانایی امکان‌پذیر نیست. پاره‌ای از کشورهای در حال پیشرفت به دلیل برخورداری از تمدن‌ها و فرهنگ‌های کهن و نیز میراث غنی ادبی، فلسفی، فرهنگی و تجربه‌ی پربرتر هستی‌شناختی، می‌توانند در هدایت جامعه‌ی بشری به سمت دور شدن از ستیزه‌جویی و حرکت در جهت آرمان‌های والای انسانی نقشی فعال داشته باشند. ولی این ایفای نقش جز از راه ارتباطات نوین، استفاده از علوم مختلف و دانایی‌های پیشرفته امکان‌پذیر نیست. امید است ایران اسلامی ما با توجه به دارا بودن همه‌ی منابع علمی، فرهنگی و دینی پیش‌تاز این نقش باشد.

تدارک دیده شود. یکی برای امریکاییان افریقایی تبار دیگری برای آسیایی‌ها، و از وجهی دیگر یکی برای پزشکان و دیگری برای مادران بدون همسر و امثال آن. بدون شک داستان‌های دروغین قساوت و سنگ‌دلی نیز روزی شاید به همین شیوه طراحی شوند، گونه‌ای که در هر نسخه برای جلب بیشترین همدردی یا نفرت هر گروهی از بینندگان، قربانیان به گونه‌ای متفاوت توصیف شوند.

اما اینگونه تکه تکه شدن تنها نیمی از راه تا هدف نهایی یعنی فردی کردن است. در فردی کردن، هر پیامی برای ایجاد بیشترین تأثیر نه برای یک گروه خاص بلکه یک شخص آماده می‌شود. در این باره همان رهیافتی اتخاذ می‌شود و گسترش می‌یابد که نسخه‌بردار تبلیغات با پست مستقیم امروزین به کار می‌برد، یعنی استفاده از چندین پایگاه داده‌ی دولتی و تجاری برای درآوردن مشخصات روانی فرد و ارسال آگهی اختصاصی برای او.

تبلیغات له یا علیه جنگ، که اغلب از پیام‌رسانانی می‌رسد که آن سوی دنیا قرار دارند و گاهی نقاب منبع اصلی را بر چهره پوشانده‌اند با زیرکی تمام و درست به همان شیوه‌ای به درون اخبار نفوذ می‌کند که امروزه سرگرمی کرده است. شاید برنامه‌های معمولی سرگرمی نیز تغییر یابد تا پیام‌های سرپوشیده‌ی تبلیغاتی را که به قامت هر فرد یا هر خانواده‌ای تهیه شده است، در بر گیرد. رسانه‌ها می‌توانند گزارشگران را از ناظرانی بی‌طرف به افرادی بی‌هدف و حتی مخالف اما در عین حال شرکت‌کننده‌ی مستقیم در جنگ، تبدیل کنند. تکنولوژی‌های جدید شبیه‌سازی امکان می‌دهد تا رویدادهای تبلیغاتی دروغینی صحنه‌سازی شود که افراد بدان واکنش نشان می‌دهند، یعنی رویدادهای بسیار زنده و واقعی. با رسانه‌های جدید می‌توان تمامی نبردهایی را نمایش داد که هیچ‌گاه رخ نداده است یا اجلاس سرانی را نشان داد که در آن به دروغ در هر کشوری مذاکره‌ی صلح‌آمیز را رد می‌کند. در آینده‌ای که شتابان به سوی ما می‌آید نه تنها حقیقت، بلکه خود واقعیت نیز می‌تواند قربانی جنگ شود [۱۴].

References

۱. سیف، علی اکبر و همکاران، ترجمه تاریخ روان‌شناسی نوین، جلد اول، انتشارات رشد، ۱۳۷۰.
۲. الیاس، محمدحسین، ترجمه راهنمای روان‌شناسی نظامی، جلد اول، انتشارات دانشگاه امام حسین(ع) ۱۳۸۱.
۳. خوارزمی، شهیندخت، ترجمه جنگ و ضد جنگ، بقاء در آستانه قرن بیست و یکم (۱۹۹۳). نشر سیمرغ، ۱۳۷۲.
۴. فرجی، مرجان، ترجمه برنامه آمادگی شغلی، انتشارات، ۱۳۸۱.
۵. محمودی غلامرضا، مقدمه‌ای بر روان‌شناسی هوانوردی، کمیته بهداشت طرح حکمت. ۱۳۸۶.
۶. دنیای نرم‌افزار، بازی، ماهنامه اطلاع‌رسانی، چاپ رسالت، ۱۳۸۵.
7. FRY.G.AND REINHARDT, R.F. Personality characteristics of jet pilot as measured by the Edwards personal preference schedule. *Aerospace medicine*. 1990, 10,484-486.
8. FRISANCHO,A.R.HUMAN adaptation. St.louis. 1992.Mosby.
9. GRIFFIT,W.VEITCH,R.Hot and crowded: Influence of population density and temperature on interpersonal affective behavior. *Journal of personality and social psychology* .1991.17,36-47.
10. WEXNER,L.B.The degree to which colors(hues) are associated with mood - tones. *Journal of Applied psychology* .1994.38,432.435.
11. ACKING,C.A,KULLER, R.The perception of an interior as a function of its color.*Ergonomics*. 1990.15,645-654.
12. DA VIS,G.E.Designing for highdensity.Eastern psychological Assiciation New York . 1986.
13. TA Ylor. PhILIPM.Munitions of Mind . welling borough England: patrickstephens.1990.166.
14. TA YLOR,phILIPM.War and Media. Manchester university Press.1992.140,211.

The latest on practical psychology in modern military strategy

*Mahmoudi GH

Abstract

Military psychology, because of its variety in the fields of military performance, deals with different subjects. The practical fields consist of evaluation of military personnel, studying human factors and human-technology relationships, effect of environmental factors on forces, considering pathological factors, propagandas and psychological war and psychotherapy and changing behavior.

Today, the strategy of military knowledge is based on a tripod of special wars, space wars and psychological operation. Applied psychology serves military needs, according to these Three. The military might of soldier in special wars, space wars and psychological operating, is Knowledge. personality and motivational features, like optimism, high courage, lack of neurotic indignation symptoms and aggression and suitable conceptual organization was evaluated from the view point of personality and motivational psychology. Preparing the environment that causes the ability of suitable emotional incentives by designing special computer games for soldiers and control of environmental effects like heat, atmosphere changes, color and voice upon cognitive- behavioral performance of soldiers from the view point of environmental psychology and use of propaganda psychology for professionalizing the psychological operations from the view point of military deception, are considered as applicable samples of psychology in military territories.

* Assistant Professor of Islamic
AZAD University (Central Tehran
Branch). Tel: +98-9123141063

Keywords: Military psychology, Environmental psychology, Psychological operation